

ДОПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

PRE-PROCEDURE ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT BODIES OF THE EUROPEAN UNION COUNTRIES

Білецький В.О., к.держ.упр., доцент,
професор кафедри спеціальних дисциплін

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Ченчик В.М., заступник голови Державної прикордонної служби України
Адміністрація Державної прикордонної служби України

У статті досліджено європейський досвід здійснення діяльності правоохоронних органів країн Європейського Союзу, яка передують діяльності, врегульованій кримінальним процесуальним законодавством. Проаналізовано порядок здійснення заходів, пов'язаних із пошуком та фіксацією даних про кримінальні правопорушення, отримання даних про осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, а також встановлення інших фактів, необхідних для охорони громадської (державної) безпеки до початку здійснення процесуальної діяльності уповноваженими суб'єктами. Наголошено, що протидія злочинності в загальноєвропейському просторі є одним із пріоритетних завдань, яке має вирішуватися шляхом комплексного застосування гласних та негласних заходів, враховувати практику застосування норм матеріального та процесуального законодавства країн ЄС, практичну діяльність оперативних підрозділів та органів досудового розслідування органів кримінальної юстиції Європейського Союзу.

Здійснено аналіз генези національної правоохоронної системи на першочерговій стадії отримання інформації про кримінальні правопорушення. Вивчено європейську практику обміну оперативною інформацією, яка є підставою для заведення оперативно-розшукових справ (проведення досудового розслідування). Здійснено порівняння (із застосуванням компаративістського методу) інституту допроцесуальної діяльності країн Європейського Союзу та України.

Встановлено, що незважаючи на спроби уніфікації системи європейського законодавства у сфері протидії злочинності та отримання випереджувальної інформації про кримінальні делікти, станом на сьогодні у країнах ЄС відсутній єдиний підхід до здійснення допроцесуальної діяльності. Разом із тим наголошено, що кожна держава удосконалює власні інститути збирання випереджувальної інформації, враховуючи соціально-демографічні, етнічні, національні особливості.

Авторами запропоновано шляхи розвитку національної правоохоронної системи України щодо здійснення першочергових заходів отримання оперативної інформації про підготовку до вчинення кримінальних правопорушень, пошуку об'єктів, які становлять оперативний інтерес, враховуючи вимоги європейського законодавства, методи роботи працівників кримінальної юстиції країн Європейського Союзу.

Ключові слова: допроцесуальна діяльність, кримінальна процесуальна діяльність, оперативно-розшукова діяльність, протидія злочинності, оперативне співробітництво, правоохоронні органи ЄС.

The article examines the European experience of law enforcement agencies of the countries of the European Union, which precedes the activities regulated by criminal procedural legislation. The procedure for carrying out measures related to the search and recording of data on criminal offenses, obtaining data on persons who are hiding from pre-trial investigation bodies, as well as establishing other facts necessary for the protection of public (state) security before the start of procedural activities by authorized sub objects. It was emphasized that combating crime in the pan-European space is one of the priority tasks, which must be solved through the comprehensive application of overt and covert measures, taking into account the practice of applying the norms of substantive and procedural legislation of the EU countries, the practical activity of operative units and pre-trial investigation bodies of the criminal justice bodies of the European Union.

An analysis of the genesis of the national law enforcement system at the primary stage of obtaining information on criminal offenses was carried out. The European practice of exchanging operative information, which is the basis for the initiation of operative investigative cases (conducting a pre-trial investigation), was studied. A comparison (using the comparativist method) of the institute of pre-procedural activity of the countries of the European Union and Ukraine was made.

It was established that despite attempts to unify the system of European legislation in the field of combating crime and obtaining anticipatory information about criminal offenses, as of today there is no unified approach to pre-trial activity in the EU countries. At the same time, it was emphasized that each state is improving its own institutions for gathering anticipatory information, taking into account socio-demographic, ethnic, and national characteristics.

The authors proposed ways of developing the national law enforcement system of Ukraine regarding the implementation of priority measures for obtaining operational information on preparation for the commission of criminal offenses, searching for objects of operational interest, taking into account the requirements of European legislation, the work methods of criminal justice workers of the countries of the European Union.

Key words: pre-procedure activity, criminal procedure activity, operational- searching activity, combating crime, operational cooperation, EU law enforcement agencies.

Постановка проблеми. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, європейський курс якої закріплений в Основному Законі України [1]. 17 червня 2022 року Європейська Комісія оприлюднила висновок, у якому рекомендувала надати Україні статус кандидата в члени ЄС. Отримання позитивного висновку слугувало передумовою до ухвалення 23 червня 2022 року рішення до про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. Україні було визначено сім рекомендацій, виконання яких є необхідним для подальших кроків у процесі набуття членства в ЄС, одним із яких є реформування правоохоронного сектору [2].

Україна має стратегічну та інституційну базу для запобігання та виявлення кримінальних правопорушень, достатній рівень міжнародного співробітництва. Разом з цим, відповідно до наданого Висновку Європейською Комісією сучасний механізм запобігання на виявлення кримінальних правопорушень в Україні має низку прогнаних, серед яких: 1) недосконала правова база та слабкий рівень оперативної спроможності; 2) процедурні прогалини, які за своєю юридичною природою порушують принципи правової визначеності як складову принципу верховенства права; 3) перетинання повноважень суб'єктів, які відповідно до наданих функцій здійснюють боротьбу із злочинністю; 4) недосконалий механізм

міжвідомчої координації. Охарактеризовані зауваження негативно впливають на ефективність роботи правоохоронного сектору, реалізацію покладених функцій на уповноважені правоохоронні органи, запобігання злочинності на національному та регіональному рівнях.

Станом на сьогодні, одним із пріоритетних напрямків діяльності правоохоронних органів країн ЄС та України у сфері боротьби із злочинністю є здійснення допроцесуальної діяльності, яка полягає у проведенні правозастосовчих до початку здійснення досудового розслідування. Основними завданнями даного інституту є отримання необхідної інформації, що містить оперативний інтерес про кримінальні правопорушення, які готуються, встановлення осіб, причетних до готування або вчинення кримінального правопорушення, документування фактів підготовки до протиправної діяльності, встановлення інших даних в інтересах кримінального судочинства, отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Допроцесуальна діяльність може включати такі заходи: негласне спостереження за особою, опитування осіб, робота з негласними джерелами інформації, проведення аналітичної діяльності, інформаційний обмін між відповідними установами, підприємствами та організаціями та інші дії, які сприяють збору достовірної інформації для початку здійснення досудового розслідування.

Допроцесуальна діяльність в Україні здійснюється у формі оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД), яка регулюється відповідним законом і полягає у здійсненні гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [4].

Інститут здійснення ОРД у сучасному розумінні був сформований у середині ХХ століття в умовах радянської моделі кримінальної юстиції. Попри низку трансформацій, національного інституту допроцесуальної діяльності в Україні, він суттєво відрізняється від європейської моделі, яка передбачає можливість здійснення оперативних заходів без початку здійснення досудового розслідування у спрощеному порядку, наявність суттєвих владних повноважень оперативних підрозділів та органів досудового розслідування, виконання оперативних та процесуальних заходів однією особою, яка повністю відповідає за першочерговий етап виявлення кримінального правопорушення та виконання оперативних заходів, збір необхідних матеріалів для фіксації кримінального правопорушення.

Імплементация найкращих методів здійснення допроцесуальної діяльності країн ЄС є однією з умов створення сучасної, ефективної правоохоронної системи в Україні, перехід до європейської правоохоронної моделі передбачає адаптацію законодавства України до *acquis* ЄС, тісне співробітництво у сфері юстиції, дотримання свободи та безпеки, утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері правоохоронних органів [5].

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Допроцесуальна діяльність правоохоронних органів країн ЄС не є уніфікованою, кожна держава здійснює власні заходи як гласного, так і негласного характеру з метою отримання випереджувальної інформації, необхідної для виявлення ознак готування до вчинення кримінальних правопорушень, осіб, причетних до протиправної діяльності.

Українська модель дещо відрізняється від європейської, яка поєднує доктрини здійснення допроцесуальної діяльності країн пострадянського простору та частково імплементувала у себе положення законодавства країн ЄС.

Вагомий внесок у дослідження даної проблематики зробили такі вчені як: О. М. Бандурка М. М. Перепелиця, О. В. Манджай [6], І. В. Слюсарчук [7], А. М. Михайлюк [8] та інші вчені. Проте, зміни тактики дій злочинного

світу, глобалізаційні процеси, які впливають на підвищення рівня транскордонної злочинності, розвиток міжнародного законодавства зумовлюють вирішення питань, які виникають у зв'язку з цим.

Тому **метою** нашої статті є висвітлення допроцесуальної діяльності правоохоронних органів ЄС, здійснення співвідношення існуючих моделей країн-партнерів з національною системою здійснення допроцесуальних заходів, можливість впровадження європейського досвіду у внутрішнє законодавство.

Виклад основного матеріалу. В умовах динамічного розвитку інформаційних технологій, соціально-економічної глобалізації, діджиталізації сфер життєдіяльності суспільства, злочинність набуває здебільшого міжнародного, транскордонного та організованого характеру. Аналіз ситуації з моніторингу злочинності у світі здійснюють інституції у структурі ООН (Рада Безпеки ООН, Економічна і Соціальна Рада ООН, Комісія ООН з Наркотиків та Злочинності), організації з безпеки США (Центральне Розвідувальне Управління), недержавні міжнародні організації («Numbeo», «Transparency International»). У період 2023 року за даними фахівців Numbeo, Україна посіла 41 місце за рівнем злочинності серед країн європейського континенту, загальний показник становив 46,71 злочинів на 100 тисяч жителів, до країн лідерів з найнижчими показниками загального рівня злочинності увійшли: Республіка Словенія (24,2), Республіка Хорватія (24,6), Королівство Данія (26,6), Австрійська Республіка (27,3) [10]. Вищезазначені статистичні дані залежать від низки детермінант, серед яких: ефективна робота правоохоронних органів, унормоване законодавство, що забезпечує оперативність виявлення злочинів та ретельність проведення процесуальних дій, суворота відповідальності у разі вчинення кримінальних правопорушень. Окрім того, у деяких державах європейського континенту боротьба зі злочинністю здійснюється як на загальнодержавному рівні – Велика Британія, так і на регіональному – у Північній Ірландії, Уельсі та Шотландії.

Високий рівень технічного оснащення злочинних угруповань, генерування нових форм, методів здійснення кримінальних правопорушень та наявність прогалин у внутрішніх законодавчих системах, суттєво ускладнюють, а іноді унеможливають виявлення ознак злочинної діяльності у рамках кримінально-процесуальної діяльності органами досудового розслідування. Слід зауважити, що здійснення гласних і негласних дій у рамках процесуальної діяльності правоохоронних органів носить постфактумний характер, що створює загрозу для громадянської та національної безпеки. У зв'язку із чим важливе місце у запобіганні та розкритті злочинів посідає ОРД, якій властиві специфічні форми й методи, що сприяють виявленню та документуванню на початкових етапах кримінального правопорушення.

Допроцесуальна діяльність правоохоронних органів країн ЄС передбачає спрощений порядок збирання доказів у справах. Це дозволяє правоохоронним органам витратити основні зусилля на пошуки злочинців та збирання доказів, знизити до мінімуму роботу щодо фіксації доказів.

Для багатьох країн ЄС не є характерним проведення диференційованого підходу між суб'єктами, які здійснюють гласні та негласні методи отримання інформації. У Французькій Республіці, Республіці Австрія та в багатьох інших країнах ЄС функції органів досудового розслідування та оперативних підрозділів виконуються одноособово. Порухення питання обвинувачення, розгляду кримінального провадження вирішується органами прокуратури та судом, для яких органи досудового розслідування лише збирають попередні матеріали кримінального провадження для їх подальшої перевірки [11, с. 331].

Аналізуючи законодавство Франції, діяльність з пошуку та виявлення кримінальних правопорушень

здійснюється у формі дізнання. Дізнання є частиною кримінального процесу та здійснюється до початку проведення досудового розслідування, завданням якого є забезпечення громадської безпеки та правопорядку. Відповідно до глави I (статей 12–29) Кримінального процесуального кодексу Франції, проведення дізнання здійснюється органами судової поліції, до якої входять: 1) офіцери судової поліції; 2) судові поліцейські та заступники судових поліцейських; 3) помічники слідчих з національної поліції та національної жандармерії; 4) державні службовці та агенти, на яких законом покладені певні функції судової поліції. Проведення дізнання органами судової поліції є первинною стадією здійснення досудового процесу, до якої включається порушення кримінального переслідування і попереднє (досудове) слідство. Дізнання здійснюється з метою встановлення факту вчинення кримінального правопорушення, збирання доказів, розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, встановлення причетного кола осіб [12, с. 3].

Відповідно до кримінально-процесуального кодексу, офіцери судової поліції під час здійснення дізнання уповноважені здійснювати заходи: 1) відбирати зразки, необхідні для проведення технічних і наукових експертиз; 2) проводити під своїм контролем операції з ідентифікації осіб та дактилоскопію; 3) здійснювати документування відомостей, у інтересах дізнання; 4) вимагати від фізичних осіб, керівників підприємств, установ та організацій необхідну інформацію в рамках дізнання; 5) застосовувати заходи примусу; 6) вилучати папери, документи, комп'ютерні дані чи інші предмети, що перебувають у володінні осіб, які ймовірно брали участь у кримінальному правопорушенні. Наявність визначених повноважень перед початком досудового розслідування надає можливість в стислі терміни здійснювати збір фактичних даних про кримінальне правопорушення, яке готується, організувати профілактику злочинності на загальнодержавному рівні.

Проаналізувавши порядок здійснення допроцесуальної діяльності у інших європейських країнах (у Великій Британії та ФРН), ми можемо провести паралель до діяльності Франції, яка полягає у здійсненні спрощеного порядку досудового провадження. Основним органом, який здійснює та організовує боротьбу із злочинністю у ФРН, є Федеральна поліція і Поліція федеральних земель, причому поліція кожної землі очолюється міністерством внутрішніх справ і поділяється на районні поліцейські департаменти, які, у свою чергу, складаються з декількох директоратів, що дозволяє здійснювати заходи з протидії злочинності на відносно ширшому оперативному просторі, надає можливість регіональним підрозділам приймати власні нормативно-правові акти, які необхідні для забезпечення здійснення пошуку даних про кримінальні правопорушення, які готуються, виключають відомчу залежність регіональних органів від федеративних. Подібний механізм організації боротьби із злочинністю використовується у Австрії, Бельгії, Королівстві Данія.

Відповідно до законодавства ФРН правоохоронні органи наділені широким колом повноважень оперативної протидії злочинності. Відповідно до Закону «Про поліцію землі Північний Рейн-Вестфалія» ці органи мають право здійснювати: 1) збір даних про кримінальне правопорушення шляхом спостережень; 2) збір даних з використанням прихованих технічних засобів; 3) виготовлення фотографій та малюнків, схем протиправної діяльності; 4) отримання інформації із застосуванням прихованих технічних засобів для здійснення прослуховування розмов, здійснювати запис таких розмов; 5) отримання даних за допомогою залучення негласного апарату, третіх осіб для оперативного співробітництва; 6) здійснення поліцейського нагляду.

Не викликає сумнівів, що особливе місце у системі оперативно-розшукової роботи займає робота з негласним

апаратом. До суб'єктів, які використовують методи оперативно-розшукової діяльності, у тому числі й роботу з негласними джерелами інформації у ФРН є: Бундесцентральне податкове управління (Bundeszentralamt für Steuern), місцеві органи податкової служби, які здійснюють свою діяльність від імені муніципалітету, федеральної землі (Finanzamt), Федеральне відомство по охороні Конституції ФРН (Bundesamt für Verfassungsschutz), Федеральна розвідувальна служба ФРН (Bundesnachrichtendienst), служба безпеки федерального відомства кримінальної поліції, територіальної кримінальної поліції земель та інші.

Використання негласного апарату для отримання необхідної інформації є одним із найбільш дієвих механізмів протидії кримінальним правопорушенням. Пріоритетними відомостями, отриманими від конфідента, є інформація про місцезнаходження об'єкта оперативного пошуку, залученого кола осіб до кримінального правопорушення. До конфіденційного співробітництва для ефективного здійснення ОРД залучають: державних службовців, власників магазинів, водіїв рейсових автобусів, таксі, обслуговуючий персонал готелів та інших осіб, які за своєю професійною діяльністю можуть мати відомості про підготовку до вчинення кримінального правопорушення, інформацію про вчинені злочини [13, с. 86].

У ФРН важливе місце в отриманні оперативної інформації для боротьби із злочинністю посідає взаємодія оперативних підрозділів Федеральної поліції, Поліції федеральних земель, з патрульною поліцією, яка здійснює цілодобове активне спостереження за визначеною ділянкою, об'єктами, які, можливо, становлять інтерес для оперативних підрозділів. В ході виконання службової діяльності представниками патрульної поліції здійснюються заходи з опитування громадян, застосування заходів з адміністративного впливу в рамках адміністративного провадження, здійснюють спостереження за особами з ознаками девіантної поведінки. Дана інформація направляється у формі аналітичних зведень до підрозділів кримінальної поліції та в подальшому може слугувати для початку здійснення оперативно-розшукових заходів. Оперативними підрозділами надається інформація про потенційних злочинців, осіб які вчинили кримінальне правопорушення, транспортні засоби, які можуть використовуватися для протиправної діяльності. Окрім того, Федеральне відомство з кримінальних справ і Федеральна прикордонна поліція направляє оперативним підрозділам кримінальної поліції ФРН інформацію криміногенного характеру про виявленні ознаки готування, вчинення кримінальних правопорушень.

Слід зауважити, що в ФРН та інших країнах Західної Європи важливе місце посідає розвідувальна служба поліції, яка є частиною підрозділів розшуку. Обов'язком цього підрозділу є проведення оперативно-розшукових заходів, організація зовнішнього спостереження за криміногенними об'єктами та особами, схильними до вчинення злочинів, для попередження їх вчинення (кримінальна превенція).

Щодо здійснення «негласного спостереження» за особами у країнах ЄС поза межами кримінального процесу відсутній єдиний підхід у застосуванні такого заходу. «Негласне спостереження» передбачає право перехоплювати повідомлення, проводити негласні обшуки та інші повноваження. Згідно практики ЄСПЛ, цей термін включає спостереження і фіксацію переміщень людини, використання таємних пристроїв прослуховування та перехоплення повідомлень, який можливо використати у випадках, коли йдеться про тяжкі або особливо тяжкі злочини.

Так, наприклад, законом «Про боротьбу з нелегальною торгівлею наркотичними засобами, речовинами та іншими формами організованої злочинності» від 15 липня 1992 р. КПК ФРН доповнено параграфами, що регулюють прове-

дення негласних оперативно-розшукових заходів: 1) залучення працівників поліції, як секретних агентів у злочинні групи; 2) негласне фотодокументування, спостереження за об'єктом оперативно-розшукової справи. Законом ФРН «Про боротьбу з організованою злочинністю» від 4 травня 1998 р. до КПК ФРН внесено доповнення, відповідно до якого за наявності підозри у вчиненні відповідних тяжких злочинів допускається не лише прослуховування телефонних розмов, а й таємне прослуховування всіх розмов, що ведуться в будь-якому жилому приміщенні об'єкта кримінального правопорушення (§ 100с КПК ФРН).

Слід зауважити, що Кримінальний процесуальний кодекс Франції не визначає види злочинів для розслідування яких дозволяється прослуховувати телефонні розмови, що з одного боку є позитивом для боротьби із кримінальними правопорушеннями, проте суттєво обмежує основоположні права людини, порушує статтю 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Хорватський національний суд скасував обов'язковість отримання відповідного попереднього дозволу на здійснення негласного спостереження, що надає органам досудового розслідування здійснювати заходи з пошуку та фіксації фактичних даних про кримінальні правопорушення у стислі терміни, проте створюють передумови для свавільного використання даного заходу [14, ст. 8].

Проаналізувавши допроцесуальну діяльність правоохоронних органів ЄС, ми можемо зробити **висновок**, що єдиний підхід боротьби із злочинністю у країнах ЄС відсутній. Пріоритетом кожної держави є забезпечення національної/громадської безпеки із балансуванням дотримання основоположних прав та свобод людини.

Інститут допроцесуальної діяльності у кожній державі ЄС містить позитивні сторони та недоліки запровадження уніфікованої системи боротьби із злочинністю, отримання випереджувальної інформації про кримінальне правопорушення не зможе гарантувати беззаперечну ефективність, враховуючи національні, політичні, економічні фактори.

Однак, під час формування національного інституту допроцесуальної діяльності, необхідно враховувати як сильні сторони, так і упущення країн партнерів. Національний інститут повинен забезпечувати отримання випереджувальної інформації про кримінальні правопорушення, що готуються та осіб які їх вчинили, фіксацію отриманої інформації для подальшого використання у процесуальній діяльності (судовому розгляду).

Отже, враховуючи вищевикладене слід зазначити наступне.

Національна система допроцесуальної діяльності України повинна ґрунтуватися на вимогах імplementованого європейського законодавства, сприяти розвитку оперативного та стратегічного співробітництва з правоохоронними органами країн ЄС, забезпечувати дотримання основоположних прав та свобод людини.

Досвід країн ЄС, методики, практики та рекомендації здійснення збирання та фіксації даних про кримінальні правопорушення беззаперечно підвищать рівень боротьби із злочинністю, ефективність попередження вчинення злочинів.

Допроцесуальна діяльність правоохоронних органів України повинна забезпечувати гармонійне доповнення положень законодавства, яке регулює здійснення оперативно-розшукової діяльності з вимогами КПК України. Дублювання функцій, процесуальна залежність оперативних підрозділів від органів досудового розслідування, створює передумови для зниження ефективності роботи правоохоронного сектору, ризику уникнення від відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення.

В національній системі допроцесуальної діяльності, слід розглянути питання внесення змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України, у частині надання додаткових повноважень оперативним підрозділам, щодо здійснення оперативно-розшукових заходів, (здійснення додаткових перевірок, використання негласних/спеціальних методів). Можливість здійснення апробації спрощеної моделі проведення досудового розслідування у форматі дізнання на зразок моделі країн Західної Європи (Франція, Німеччина).

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print> (дата звернення: 16.02.2024).
2. Висновки Європейської Комісії щодо України 2023 р. URL: https://www.eedas.europa.eu/delegations/ukraine/%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96-%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%96-2023-%D1%80-%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_uk?s=232 (дата звернення: 16.02.2024).
3. Рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes> (дата звернення: 16.02.2024).
4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 16.02.2024).
5. Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода, Міжнародний документ від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 16.02.2024).
6. Оперативно-розшукова компаративістика : монографія / О. М. Бандурка, М. М. Перепелиця, О. В. Манжай, В. В. Шендрик та ін. Харків : Золота миля, 2013. 352 с.
7. Слюсарчук І., Слюсарчук В., Ковальова І. Проведення оперативно-розшукових заходів у Великій Британії та США. *Підприємництво, господарство та право*. 2021. Вип. 2. С. 201–207.
8. Шумило Є. М., Михайлюк А. М. Функціональна структура досудового розслідування у КПК Франції та України (порівняльно-правове дослідження). *Вісник кримінального судочинства*. 2018. Вип. 1. С. 170–180.
9. Єфімов В. В. Міжнародне співробітництво в оперативно-розшуковій діяльності. *Право і суспільство*. 2012. Вип. 1. С. 268–273.
10. Краудсорсингова онлайн-база даних про споживчі ціни, ціни на нерухомість і показники якості життя. Онлайн база-даних. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj_tcavw7eEAXWvQ_EDHbUzAroQFn0EAgQAQ&url=https%3A%2Fwww.numbeo.com%2Fcost-of-living%2F&usg=AOvVaw0Mfih151edbK7t7t96Vvh&opi=89978449 (дата звернення: 16.02.2024).
11. Баранець В. А. Зарубіжний досвід розслідування кримінальних правопорушень у формі дізнання. *Київський часопис права*. 2023. № 1). С. 331–336.
12. Кримінальний-процесуальний кодекс Французької Республіки на 01.01.2017. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj18_8w7eEAXWkS_EDHVGMAmCQFnoECA4QAQ&url=https%3A%2F%2Fjurkniga.ua%2Fcontents%2Fkriminalniy-kodeks-frantsuzkoi-respubliki.pdf&usg=AOvVaw0UUGTwTzrBkTzr1Dvno1V3&opi=89978449 (дата звернення: 16.02.2024).
13. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Харків : Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.
14. Висновок Генерального Директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи на проєкт Закону України № 4778 «Про оперативно-розшукову діяльність» Підготовлено на основі експертного аналізу Брайана Чепела, Ральфа Роша, Сарі Ширазан та Еріка Сванідзе. Висновок Генерального Директорату. URL <https://rm.coe.int/16806f0e99> (дата звернення: 16.02.2024).